

Právní a etické aspekty terénního výzkumu

Rozdělení terénních výzkumů z hlediska právní praxe

1. Archeologicko-antropologické výzkumy

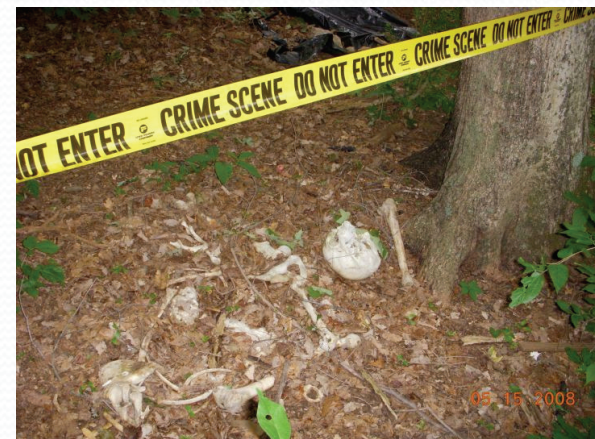
Jedná se o výzkumy v souvislosti archeologickými nálezy lidských kosterních či jiných pozůstatků různého stáří zpravidla uložených v zemi.

2. Antropologické výzkumy zabývající se zkoumáním živých lidí

Příkladem takovýchto výzkumů může být antropometrické zhodnocení skupiny osob, či terénní výzkumy různých kultur či subkultur.

3. Forenzní antropologické výzkumy

Jedná se o výzkumy, které mohou provádět jak na živých lidech tak na lidských pozůstatcích v souvislosti se soudním řízením.

Archeologicko-antropologické výzkumy

Tento typ výzkumů je z právního hlediska zařazen mezi archeologické terénní výzkumy. Právní normy považují antropologické bádání pouze za součást těchto výzkumů.

Základní legislativa zabývající se terénními archeologickými výzkumy:

- 1. Památkový zákon - Zákon 20/1987 Sbírky, o státní památkové péči ve znění pozdějších předpisů.** Tento zákon doplňuje vyhláška Ministerstva kultury č. 66/1988 sbírky ve znění pozdějších předpisů – tzv. Památková vyhláška.
- 2. Úmluva o ochraně archeologického dědictví Evropy - Mezinárodní smlouva č. 99/2000 Sbírky mezinárodních smluv. – platná pro ČR od 23. září 2000.** V případě nesouladu se zákony ČR je jim nadřazena.

Maltská úmluva definuje předmět zájmu, tj. archeologické dědictví, vymezuje opatření k jeho ochraně, určuje rámcové priority v oblasti péče o archeologické dědictví.

Z tohoto hlediska jsou klíčové následující závazky smluvních stran

- a) ochrana archeologického dědictví nejlépe na původním místě,
- b) zajistit aktivní účast archeologů v územně plánovacím procesu s cílem minimalizovat nepříznivé dopady územního rozvoje na archeologické dědictví,
- c) učinit používání detektorů kovů předmětem specifického předchozího oprávnění,
- d) Zajistit pokrytí celkových nákladů na archeologické operace, které je nutné provést v souvislosti s projekty územního rozvoje, a to z příslušných zdrojů veřejného nebo soukromého sektoru.

Doplňková legislativa dotýkající se terénních archeologických výzkumů:

1. Zákon o posuzování vlivů na životní prostředí - Zákon č. 100/2001 Sbírky, o posuzování vlivů na životní prostředí.

Je v něm uvedeno, že parametry území, které může být ovlivněno záměrem, musí být zváženy zejména s ohledem na území historického, kulturního nebo archeologického významu. Plní úlohu předpisu, jenž ošetřuje preventivní péči o archeologické dědictví.

2. Stavební zákon - Zákon 183/2006 Sbírky o územním plánování a stavebním řádu.

Je významným nástrojem preventivní ochrany archeologického dědictví, jakožto zákon, kterým se definuje územní plánování. V § 18 odst. 4 stavebního zákona je uvedeno, že územní plánování chrání a rozvíjí hodnoty území včetně archeologického dědictví. Upravuje tzv. nepředvídaný archeologický nález v průběhu stavebních prací a ošetřuje následující postup vedoucí k ochraně archeologického dědictví.

3. Zákoník práce - Zákon č. 262/2006 Sbírky v platném znění

Zejména důležité jsou pravidla bezpečnosti práce při provádění výzkumu. Mnoho výzkumů se děje na staveništi či v obtížných a nebezpečných podmínkách. Ty potom řeší ještě speciální právní předpisy jako např. Nařízení vlády č. 591/2006 Sbírky, o bližších minimálních požadavcích na bezpečnost a ochranu zdraví při práci na staveništích.

Subjekty oprávněné provádět archeologický výzkum

Ze zákona (Památkový zákon) je oprávněn provádět archeologické výzkumy pouze Archeologický ústav AV ČR (Praha, Brno).

Ostatní subjekty, ať již se jedná o právnické nebo fyzické osoby, musí o oprávnění k provádění archeologických výzkumů žádat Ministerstvo kultury ČR. Ministerstvo toto oprávnění vydává po dohodě s AV ČR, která s ním musí souhlasit.

Žadatelem může být vysoká škola, muzeum nebo jiná organizace, popřípadě i fyzická osoba, pokud má potřebné předpoklady pro odborné provádění archeologických výzkumů. Potřebnými předpoklady se rozumí odborná kvalifikace fyzické osoby žádající o povolení, nebo odborná kvalifikace fyzické osoby, která je v pracovním nebo jiném obdobném poměru k osobě žádající o udělení povolení.

Odbornou kvalifikací se rozumí dokončené vysokoškolské vzdělání v magisterském studijním programu se zaměřením na archeologii a dva roky praxe. Kromě osoby s odbornou kvalifikací dále k potřebným předpokladům pro odborné provádění archeologických výzkumů náleží vybavení blíže nespecifikovaným laboratorním zařízením a prostory nezbytně nutnými pro vědecké poznání a dokumentaci archeologických nálezů a dočasné uložení movitých archeologických nálezů

Subjekty oprávněné provádět archeologický výzkum

Po vydání oprávnění ministerstvem kultury se žadatel stává tzv. **oprávněnou organizací**.

Pro splnění všech podmínek vyžadovaných zákonem **musí oprávněná organizace uzavřít s Akademií věd ČR dohodu o rozsahu a podmínkách provádění archeologického výzkumu**. Nesplnění této podmínky může být důvodem pro odebrání oprávnění k provádění archeologických výzkumů. V případě názorového nesouladu ve znění dohody vzniklého v procesu uzavírání dohody nebo odmítnutí uzavření dohody ze strany AV ČR nemá žadatel možnost odvolání.

Podle živnostenského zákona není provádění archeologických výzkumů živností. **Provádění archeologických výzkumů tedy nemůže být předmětem živnostenského podnikání** a oprávněnou organizací nemůže být podnikatelský subjekt podnikající na základě živnostenského zákona. V současném systému jsou oprávněné organizace dohodou o rozsahu a podmínkách provádění archeologického výzkumu uzavíranou s Akademií věd ČR zavázány **provádět záchranné archeologické výzkumy jako neziskovou činnost**.

Subjekty oprávněné provádět archeologický výzkum

Příkladem oprávněné organizace je Masarykova univerzita která má vydané povolení od Ministerstva kultury z 27. 6. 2001 a aktuální Dohodu o rozsahu a podmínkách provádění archeologických výzkumů platnou od 18. 1. 2019 po dobu tří let.

Ministerstvo kultury České republiky
Mladý Hrozenek 130
P. B. 214
160 41 Praha 6
Telefon 57 06 51 11
Fax 57 06 55 18
e-mail: minkul@mkcr.cz

Vážený pan
Prof. RNDr. Jiří Zlatuška, CSc.
rektor
Masarykova univerzita v Brně
Žerotínovo nám. 9
601 77 Brno

Váš dopis značky: 5713/2001 - OPP/P
Název značky: 5713/2001 - OPP/P
Vytvořitelka: Mgr. Jana Píhalová
V Praze dne: 27.6.2001

Věc: Udělení povolení k provádění archeologických výzkumů podle ustanovení § 21 odst. 2 zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů

Ministerstvo kultury České republiky vydává podle ustanovení § 21 odst. 2 zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů (dále zákon o státní památkové péči), k žádosti rektora Masarykovy univerzity v Brně o udělení oprávnění k provádění archeologických výzkumů, na základě doporučení Akademie věd ČR, č. j. K-11-597/SAVR1/01 ze dne 4. 5. 2001, podloženého vyjádřením Archeologického ústavu Akademie věd ČR, Královopolská 147, 612 64 Brno, zn. 724/01 ze dne 26. 4. 2001

p o v o l e n í **k provádění archeologických výzkumů**

Masarykově univerzitě v Brně, Žerotínovo náměstí 9, Brno
(dále oprávněná organizace)

Oprávněná organizace uzavře ve smyslu ustanovení § 21 odst. 2 zákona o státní památkové péči dohodu o rozsahu a podmínkách provádění archeologických výzkumů s Akademií věd České republiky.

Oprávněná organizace je podle ustanovení § 21 odst. 3 zákona o státní památkové péči povinna oznámit zahájení archeologických výzkumů Archeologickému ústavu Akademie věd České republiky v Praze - Letenská 4, 118 01 Praha 1, a podat mu o výsledcích výzkumů zprávu. Zahájení archeologických výzkumů na území, prohlášeném za kulturní památku, národní kulturní památku, památkovou rezervaci nebo památkovou zónu, oznámí oprávněná organizace Státnímu ústavu památkové péče, Valdštejnské náměstí 3, 118 01 Praha 1, jemuž také podá zprávu o výsledcích archeologických výzkumů.

JUDr. Václav Karmazín
vedoucí ekonomicko-právního oddělení
v odboru památkové péče MK/ČR

Na vědomí: Akademie věd ČR, Národní 3, 110 00 Praha 1
Archeologický ústav AV ČR v Praze, Letenská 4, 118 00 Praha 1
Státní ústav památkové péče, Valdštejnské náměstí 3, 118 01 Praha 1

Za správnost: Kalousková

AKAD. VĚD ČR
Národní 3
117 20 PRAHA 1

Dohoda o rozsahu a podmínkách provádění archeologických výzkumů

uzavřená podle § 21 odst. 2 zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, v platném znění, a podle § 159 a násl. zákona č. 500/2004 Sb., správní řád, v platném znění

Smluvní strany

Česká republika – Akademie věd České republiky

se sídlem Národní 1009/3, 117 20 Praha 1

IČO: 60165171

zastoupená prof. RNDr. Evou Zažimalovou, CSc., předsedkyní

(dále jen „AV ČR“)

a

Masarykova univerzita

se sídlem Žerotínovo náměstí 617/9, 601 77 Brno

IČO: 00216224

zastoupená doc. PhDr. Mikulášem Bekem, Ph.D., rektorem univerzity

(dále jen „Oprávněná organizace“)

se dohodly takto:

Článek I. **Obecná ustanovení**

1) Oprávněná organizace je na základě povolení vydaného podle § 21 odst. 2 zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, v platném znění (dále jen „zákon“), Ministerstvem kultury ČR dne 27. 6. 2001, č. j. 5713/2001 – OPP/P, oprávněna k provádění archeologických výzkumů. Povolení bylo vydáno se souhlasem AV ČR a je přílohou č. 1 této dohody.

2) Realizací plnění této dohody za AV ČR je pověřen
- Archeologický ústav Akademie věd České republiky, Brno, v. v. i., se sídlem Čechyňská 363/19, 602 00 Brno, IČO 68081758, v územním obvodu Jihomoravského, Moravskoslezského, Olomouckého a Zlínského kraje a Kraje Vysočina;
- Archeologický ústav Akademie věd České republiky, Praha, v. v. i., se sídlem Letenská 123/4, 118 01 Praha 1 – Malá Strana, IČO 67985912, v územním obvodu Hlavního města Prahy, Jihočeského, Karlovarského, Královéhradeckého, Libereckého, Pardubického, Plzeňského, Středočeského a Ústeckého kraje.

Tam, kde je v této dohodě dále uvedena zkratka „ARÚ“, rozumí se jí buď Archeologický ústav Akademie věd České republiky, Praha, v. v. i., nebo Archeologický ústav Akademie věd České republiky, Brno, v. v. i., podle vymezené územní působnosti. Kontaktní osoby ARÚ jsou uvedeny v příloze č. 2 této dohody. Změna kontaktní osoby se provádí formou písemné a průběžně číslované změny přílohy č. 2 této dohody.

3) Archeologickým výzkumem se pro účely této dohody rozumí
a) zachránný archeologický výzkum, kterým je terénní výzkum, který má za cíl záchranu a dokumentaci bezprostředně ohrožených nemovitých a movitých archeologických nálezů,
b) badatelský archeologický výzkum, kterým je terénní výzkum, který má za cíl získání nových odborných informací o území s archeologickými nálezy.

Dohoda o rozsahu a podmínkách provádění archeologického výzkumu

V dohodě jsou kromě obecných povinností oprávněné organizace vyplývajících z Památkového zákona uvedeny následující povinnosti.

Oprávněná organizace je povinna oznámit ARÚ v rámci jeho elektronických systémů (v současnosti – **Archeologická mapa ČR a Digitální archiv ARÚ**) případně i písemně plánovaný terénní výzkum nejpozději do 10 pracovních dnů po zahájení terénní části výzkumu a u náhodných nálezů nejpozději 20 pracovních dnů po nálezů.

Obdobně nahlásí ukončení výzkumu nejpozději 10 pracovních dnů od ukončení terénních prací.

Po ukončení výzkumu je organizace povinna podat ARÚ zprávu o výsledcích výzkumu a to ve dvou formách.

a) Zpráva o archeologické akci – u jednorázového výzkumu nejpozději do 31. března kalendářního roku následujícího po roce ukončení výzkumu. U dlouhodobého výzkumu průběžnou zprávu do konce každého roku ve kterém výzkum probíhal.

Dohoda o rozsahu a podmínkách provádění archeologického výzkumu

b) Nálezová zpráva (či zprávy) – podává se pouze v případě, že při výzkumu došlo k odkrytí movitých či nemovitých archeologických nálezů a byla provedena jejich kresebná, fotografická či geodetická dokumentace.

Nálezovou zprávou ve formě specifikované ARÚ (uvedené na internetových stránkách) předá do elektronického informačního systému ARÚ nejpozději do 3 let od ukončení terénní části výzkumu. ARÚ může na žádost organizace podanou nejpozději 6 měsíců před koncem termínu prodloužit termín odevzdání až od 3 roky.

Pokud je archeologický výzkum prováděn na území prohlášeném za kulturní památku, národní kulturní památku, památkovou rezervaci či památkovou zónu je oprávněná organizace povinna oznámit zahájení výzkumu a podat zprávu o jeho výsledcích taktéž odborné organizaci státní památkové péče (Národní památkový ústav).

Rozdělení archeologických výzkumů z hlediska legislativy

1. **Badatelský (cílený) archeologický výzkum** – provádí se za účelem získání nových vědeckých poznatků na území s archeologickými nálezy, které není nijak ohroženo. Destruktivní průzkum by měl být prováděn pouze tehdy, je-li to nezbytné z důvodu vyčerpání jiných prostředků odborného poznání. Musí být už ve fázi přípravy řádně zdůvodněn a povolen.
2. **Záchranný archeologický výzkum** – jeho hlavním účelem je zdokumentování a zajištění co největšího počtu dat o lokalitě, která je bezprostředně ohrožena stavebními, zemědělskými či jinými činnostmi. Cílem je zachování archeologického dědictví mimo původní místo, které je nenávratně zničeno.

Badatelský (cílený) archeologický výzkum

Před zahájením badatelského výzkumu je organizace, která bude výzkum provádět povinná uzavřít **Dohodu o provedení archeologického výzkumu** s vlastníkem, správcem nebo uživatelem dotčeného pozemku. Dohoda musí obsahovat obě smluvní strany, označení dotčené nemovitosti, termín ve kterém bude výzkum probíhat a způsob a lhůtu, ve které bude nemovitost uvedena do původního stavu.

Náklady na badatelský archeologický výzkum hradí organizace, která jej provádí.

Vlastník pozemku má právo na náhrady za omezení užívání jeho majetku.

- a) Náhrada za podstatné omezení nemovitosti nebo jiného majetku v průběhu terénního výzkumu – např. výzkum na pastvině – náhrada za nemožnost pást dobytek po dobu výzkumu a nutnost přemístit ho na jinou pastvinu.
- b) Náhrada za nemožnost uvést po dokončení výzkumu nemovitost do původního stavu. Např. zničení vzrostlé vegetace (les).

Záchranný archeologický výzkum

Stavebník nehradí náklady záchranného archeologického výzkumu pouze tehdy, je-li fyzickou osobou a potřeba výzkumu nebyla vyvolána jeho podnikáním. V tomto případě hradí náklady organizace, která tento výzkum provádí. Ve všech ostatních případech záchranných archeologických výzkumů hradí náklady záchranného archeologického výzkumu stavebník, nebo původce tzv. „jiné činnosti“ (těžba dřeva, orba).

Povinnost uzavření Dohody o provedení záchranného archeologického výzkumu. Dohoda má obdobné náležitosti jako v případě badatelského výzkumu, ale navíc obsahuje ujednání o nákladech výzkumu a způsobu jejich úhrady. Je tam vhodné ujednat i předání nálezové zprávy, která dokládá rozsah archeologických prací je dokladem o splnění všech povinností stavebníka vůči Památkovému zákonu.

Prostorový rozsah výzkumu je určen velikostí území, které je bezprostředně ohroženo záměrem stavebníka. Pokud výzkum tuto plochu přesáhne, tak v těch částech, kde přesáhl hradí náklady organizace, která jej prováděla a musí ho uvést do původního stavu.

Náhrady za omezení užívání nemovitosti nemůže stavebník žádat, protože výzkum byl vyvolán jeho rozhodnutím.

Archeologický nále z a jeho vlastnictví

Archeologickým nálezem je taková věc nebo soubor věcí, která je dokladem nebo pozůstatkem života člověka, a jejíž studium umožňuje vysledovat historii lidstva a jeho vztah k přirozenému prostředí.

Vlastníkem archeologického nález u mohou být podle legislativy pouze tři druhy subjektů (kraje, obce nebo stát).

Kraje se stávají vlastníky AN, které byly nalezeny v jeho územním obvodu.

Obce se stávají vlastníky AN, které byly učiněny příspěvkovou organizací nebo organizační složkou, jejímž zřizovatelem byla obec (např. obecní muzeum).

Stát se stává vlastníkem AN, které byly učiněny organizační složkou státu nebo státní organizací.

Umístění AN – vlastnictví kraje – do muzea zřízeném krajem

- vlastnictví obce – do muzea zřízeném obcí, případně jinou obcí či krajem.
- Vlastnictví státu – do muzeí zřízených Ministerstvem kultury či jiných organizačních složek státu pokud jsou v nich uloženy sbírky muzejní povahy.

Přisvojení archeologického nálezu a sankce

Pokud si nálezce pokusí přivlastnit archeologický nález do hodnoty 5000 Kč – dopustí se přestupku zákona 251/2016 Sb. Zákon o některých přestupcích Paragraf 8, odstavec 1 a 2 písmeno c

*„ Fyzická osoba nebo právnická osoba se dopustí přestupku tím, že úmyslně - přisvojí si cizí věc **nálezem** nebo jinak bez přivolení oprávněné osoby “*

Lze uložit pokutu do výše 50 000 Kč při opakování až 70 000 Kč.

V případě, že se jednalo o předmět, jehož hodnota přesáhla 5000 Kč dopustil se trestného činu zatajení věci podle par. 219 Trestního zákona.

*„Kdo si přisvojí cizí věc nikoli nepatrné hodnoty, která se dostala do jeho moci **nálezem**, omylem nebo jinak bez přivolení osoby oprávněné, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok nebo zákazem činnosti.“*

Přestupky podle Památkového zákona a sankce

Právnícké osoby a fyzické osoby podnikatelé – paragraf 35 Památkového zákona

Odstavec 2

f) **nesplní oznamovací povinnost** stanovenou v § 21 odst. 4 , § 22 odst. 2 tohoto zákona nebo § 23 odst. 2,

g) **provádí v rozporu s § 21 odst. 2 archeologický výzkum, nebo provádí archeologický výzkum, přestože není osobou oprávněnou k výzkumům** podle § 21a odst. 2, nebo postupuje v rozporu se zákazem podle § 35 odst. 4 nebo § 39 odst. 4.

Odstavec 4 Právnícká nebo podnikající fyzická osoba se jako osoba oprávněná k provádění archeologických výzkumů dopustí přestupku tím, že provádí archeologické výzkumy, které archeologické nálezy ohrožují nebo poškozují.

Sankce – pokuta **až 4 000 000 Kč** a v případě odstavce 4 zákaz činnosti až na dva roky.

Přestupky podle Památkového zákona a sankce

Fyzické osoby nepodnikatelé – paragraf 39 Památkového zákona

Odstavec 1

f) provádí neoprávněné výkopy na území s archeologickými nálezy –
pokuta až **2 000 000 Kč**

Odstavec 2

f) **nesplní oznamovací povinnost** stanovenou v § 21 odst. 4, § 22 odst. 2
nebo § 23 odst. 2 tohoto zákona

g) **provádí v rozporu s § 21 odst. 2 archeologický výzkum, nebo
provádí archeologický výzkum, přestože není osobou oprávněnou
k výzkumům** podle § 21a odst. 2, nebo postupuje v rozporu se zákazem
podle § 35 odst. 4 nebo § 39 odst. 4.

Odstavec 4 fyzická osoba se jako osoba oprávněná k provádění
archeologických výzkumů dopustí přestupku tím, že provádí archeologické
výzkumy, které archeologické nálezy ohrožují nebo poškozují.

Sankce – pokuta **až 4 000 000 Kč** a v případě odstavce 4 zákaz činnosti až
na dva roky.

Antropologické výzkumy zabývající zkoumáním živých lidí

Výzkumy prováděné na živých lidech se dotýkají celé škály právních a etických problémů.

Historicky byly různé vědecké poznatky včetně poznatků antropologických zneužity pro různé často politické účely, které vedly k omezování osobnostních práv.

S rozvojem biologických a lékařských vědeckých disciplín vyvstala stále větší potřeba chránit lidské bytosti před negativními důsledky prováděných výzkumů.

Antropologické výzkumy zabývající zkoumáním živých lidí

Byla vytvořena celá řada mezinárodních i lokálních etických kodexů a deklarácí zabývajících se problematikou výzkumů na živých lidech, ale většina z nich neměla právní závaznost a vymahatelnost.

Až na počátku 90. let 20. století se Rada Evropy začala zabývat touto otázkou podrobněji.

Výsledkem je právně závazná **Úmluva na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny – zkráceně Úmluva o lidských právech a biomedicíně**

Pro Českou republiku vstoupila v platnost 1. října 2001 a byla vyhlášena ve Sbírce mezinárodních smluv pod číslem 96/2001.

Tato smlouva byla inkorporována do českého práva a má přednost před vnitrostátním právem.

Úmluva o lidských právech a biomedicině

Úmluva vychází a doplňuje dříve přijaté deklarace a úmluvy z oblasti lidských práv a svobod a to zejména:

1. **Všeobecnou deklaraci lidských práv** ze dne 10. prosince 1948;
2. **Úmluvu na ochranu lidských práv a základních svobod** ze dne 4. listopadu 1950
3. **Evropskou sociální chartu** ze dne 18. října 1961; a **Mezinárodní pakt o občanských a politických právech** a **Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech** ze dne 16. prosince 1966;
4. **Úmluvu o ochraně osob se zřetelem na automatizované zpracování osobních dat** ze dne 28. ledna 1981
5. **Úmluvu o právech dítěte** ze dne 20. listopadu 1989;

Úmluva o lidských právech a biomedicině

Účel smlouvy

Smluvní strany budou chránit důstojnost a svébytnost všech lidských bytostí a každému bez rozdílu zaručí úctu k integritě jeho bytosti a ostatní práva a základní svobody při aplikaci biologie a medicíny.

Každá smluvní strana přijme do svého právního řádu opatření nezbytná pro zajištění účinnosti ustanovení této Úmluvy.

Zájmy a blaho lidské bytosti jsou nadřazeny zájmům společnosti nebo vědy.

Nelze tedy povýšit vědecký zájem nad zájmy člověka a všechna ustanovení týkající se výzkumu na lidech musí být s ohledem na tuto zásadu vykládána.

Vědecký výzkum v oblasti biologie a medicíny bude prováděn svobodně při respektování ustanovení této Úmluvy a v souladu s dalšími právními předpisy, které slouží ochraně lidské bytosti.

Úmluva o lidských právech a biomedicíně

Ochrana osob zapojených do vědeckého výzkumu - Vědecký výzkum na člověku lze provádět pouze tehdy, pokud jsou splněny **všechny následující podmínky**:

- 1. K výzkumu na člověku neexistuje žádná alternativa srovnatelného účinku*
- 2. rizika výzkumu, kterým by mohla být vystavena dotyčná osoba, nejsou neúměrně vysoká vzhledem k možnému prospěchu z výzkumu,*
- 3. výzkumný projekt byl schválen příslušným orgánem po nezávislém posouzení jeho vědeckého přínosu včetně zhodnocení významu cíle výzkumu a multidisciplinárního posouzení jeho etické přijatelnosti, (Etická komise)*
- 4. osoby zapojené do výzkumu byly informovány o svých právech a zárukách, které zákon stanoví na jejich ochranu (informace o výzkumu a legislativě)*
- 5. nezbytný souhlas podle článku 5 byl dán výslovně, konkrétně, a je zdokumentován. Takový souhlas lze kdykoliv svobodně odvolat. (písemný informovaný souhlas, konkrétní kroky výzkumu)*

Úmluva o lidských právech a biomedicíně

Ochrana osob neschopných dát souhlas k výzkumu (děti, nesvéprávní)
výzkum provádět pouze při splnění všech následujících podmínek:

1. jsou splněny podmínky vyjmenované výše
2. *výsledky výzkumu mohou přinést skutečný a přímý prospěch pro zdraví dotyčné osoby;*
3. *výzkum srovnatelného účinku nelze provádět na žádných jednotlivcích schopných dát souhlas*
4. *nezbytná potvrzení informovaného souhlasu podle článku byla dána konkrétně a písemně*
5. *zúčastněná osoba s tím neprojevuje nesouhlas*. (takže pokud u starších dětí jsou tyto proti výzkumu tak přes to nejede vlak).

Úmluva o lidských právech a biomedicíně

Ochrana osob neschopných dát souhlas k výzkumu

Pokud výzkum nemůže představovat přímý prospěch pro zdraví dotčené osoby, lze takový výzkum povolit za podmínek uvedených výše, pouze výjimečně, při splnění podmínek, stanovených zákonem na ochranu takové osoby, a při splnění následujících podmínek:

- 1. cílem tohoto výzkumu je cestou podstatného zlepšení vědeckého poznání zdravotního stavu, nemoci či poruchy dotčeného získat výsledky, které mohou přinést prospěch dotčené osobě nebo jiným osobám ve stejné věkové kategorii, nebo postiženým stejnou nemocí nebo poruchou, nebo osobám ve stejném zdravotním stavu;*
- 2. tento výzkum představuje pouze minimální riziko a minimální zátěž pro dotčeného jednotlivce.*

Typické např. u ontogenetických a longitudinálních studií u dětí.

Úmluva o lidských právech a biomedicíně

Zákaz finančního prospěchu a nakládání s částmi lidského těla

Lidské tělo a jeho části nesmí být jako takové zdrojem finančního prospěchu.

Je-li v průběhu zákroku odebrána jakákoliv část lidského těla, může se uchovat a použít pro účely jiné než ty, pro něž byla odebrána, pouze pokud byly splněny náležitosti v souvislosti s poučením a souhlasem.

To znamená, že dotyčný dal souhlas s použitím částí svého těla nebo celého těla po smrti – např. využití pro vědecké účely.

Terénní výzkumy v sociální antropologii

V případě těchto výzkumů neexistuje nějaký zastřešující mezinárodní právní dokument.

Existuje celá řada legislativních pravidel, které se dotýkají těchto výzkumů.

Souhrnně se zabývají touto problematikou zejména různé etické kodexy antropologických společností po celém světě, které však nejsou právně vymahatelné.

Významné etické kodexy (slouží často jako vzor pro další národní antropologické společnosti).

Ethical Guidelines for Good Research Practice - Association of Social Anthropologists of the UK and the Commonwealth – nejnovější revidovaná verze z října 2011.

Code of Ethics of the American Anthropological Association – nejnovější revidovaná verze z listopadu 2012.

Etické kodexy v českém prostředí

Etický kodex České asociace pro sociální antropologii

Etické směrnice České asociace pro sociální antropologii

Tato etická pravidla řeší zásady chování výzkumníků v několika oblastech
Jsou to:

Zásady výzkumné práce,

Zásady zveřejňování poznatků a výsledků,

Zásady chování ke studentům a spolupracovníkům,

Zásady pro posuzovatelskou, hodnotící, oponentskou a expertní činnost

Zásady výzkumné práce:

- a. Výzkumníci zaměřují svůj výzkum na rozšíření hranic vědeckého poznání a dbají, aby jeho prakticky využitelné výsledky sloužily ku prospěchu společnosti;
- b. provádí výzkum tak, aby neohrozili účastníky výzkumu, jejich životní prostředí či kulturní hodnoty;
- c. při získávání, výběru a hodnocení dat respektují zásady vědecké práce tak, jak jsou ustavovány vědeckou a výzkumnou praxí disciplíny;
- d. zohledňují meze použitých metod zkoumání a tato omezení komunikují při zveřejňování svých výsledků ve formě expertiz a při prezentaci výsledků výzkumu ve vztahu k širší veřejnosti.;
- e. odpovídají za účelné a efektivní využívání prostředků na výzkum a neduplikují výzkum provedený jinde, pokud není potřebný k ověření, doplnění či porovnání výsledků;
- f. předávají výsledky svého výzkumu nepodléhajících utajení odborné veřejnosti;
- g. chrání soukromí a bezpečnost aktérů, o nichž referují.

Vztah výzkumníků k lidem /studované komunitě

- a) Výzkumníci respektují důstojnost, soukromí, zájmy a způsob života lidí v oblasti výzkumu. Zájem o realizaci výzkumu není mnohdy ten nejdůležitější.
- b) výzkumníci často pracují v sociálním prostředí charakterizovaném značnými mocenskými a statusovými nerovnostmi. Je třeba přistupovat k ochraně práv, soukromí a dobrého jména zvláště těch, kteří jsou v mocenských vztazích slabší či marginalizovaní, kteří mohou hůře bránit své zájmy a pro něž zároveň mohou být i zdánlivě malé konflikty fatální.
- c) V rámci aplikovaných, aktivistických či investigativních výzkumů antropologové mnohdy studují zneužívání moci, porušování zákonnosti či dokonce násilí ze strany místních hegemónů. Přestože zde ze samotné investigativní logiky věci není právo na respektování osobních zájmů, dobré pověsti a soukromí chápáno tak striktně, nelze jej rozhodně brát na lehkou váhu.

Vztah výzkumníků k lidem /studované komunitě

d) Výzkumníci by měli zodpovědně zvažovat, jaké důsledky může mít zveřejnění jejich práce pro členy sledované komunity i komunitu jako celek. Při publikování výsledků svých výzkumů členové a členky asociace by měli předcházet indiskrecím vůči ostatním účastníkům výzkumu, poškození jejich dobrého jména i případným postihům informátorů nebo celých komunit. Obvyklé by mělo být publikování, ve kterém jsou zkoumané osoby a místa anonymizovány; k publikování v neanonymizované podobě musí existovat důvody.

e) Účastníci výzkumu by měli vědět, kdy jsou nahráváni, filmováni či fotografováni.

f) Výzkumník by měl lidem, s nimiž pracuje, v jim srozumitelném jazyce a termínech vysvětlit čeho se daný výzkum týká, proč jej dělá a kdo je jeho zadavatelem, případně kdo jej finančně podporuje.

g) Výzkumníci by měli respektovat svobodné právo se výzkumu neúčastnit.

h) V případě vzniku přátelského či důvěrného vztahu k informátoru nebo hostiteli by měli členové a členky asociace udržovat tento vztah v korektní otevřenosti a vzájemném respektu. Blízkost, přátelství a vztahy ke zkoumaným lidem a komunitě nemají o nic menší váhu než ty v „normálním životě“.

Forenzní terénní antropologické výzkumy

Práce soudních antropologů je vyhledávána zejména v průběhu vyšetřování trestných činů méně již při občanskoprávních soudních řízeních.

Antropolog bývá přizván ke konzultaci zejména při nálezů kosterních pozůstatků či lidských ostatků ve vysokém stupni rozkladu, ostatků poškozených ohněm apod.

Postup antropologa, který je během řízení přizván k ohledání místa nálezů není upraven žádnou speciální právní normou. Bývá přizván dle potřeb policie.

Na místě činu by měl dodržovat zejména tyto zásady:

- a) Neporušovat stopy, vyskytující se na místě činu
- b) Zbytečně s ničím nemanipulovat
- c) Zanechat po sobě co nejmenší množství stop
- d) Respektovat pokyny Policie ČR

Podrobněji budou právní a etické aspekty soudní antropologie představeny v předmětu Bi7352 Forenzní antropologie.